

УДК 330.3

Волошанюк Н.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, податків і страхової справи
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Мавдрик О.О.

студентка
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ПОГАШЕННЯ

Статтю присвячено вивченню сутності, стану і динаміки державного боргу України та можливих шляхів його погашення. Проаналізовано низку критеріїв, які дають можливість оцінити стан державного боргу України: відношення боргу держави до ВВП, частку зовнішнього та внутрішнього боргу в загальній сумі заборгованості, динаміку погашень держави та запозичень. Розглянуто джерела погашення та обслуговування державного боргу.

Ключові слова: борг, державний борг, зовнішній борг, внутрішній борг, боргова безпека, джерела погашення боргу.

Волошанюк Н.В., Мавдрик О.О. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ УКРАИНЫ И ЕГО ПОГАШЕНИЕ

Статья посвящена изучению сущности, состояния и динамики государственного долга Украины и возможных путей его погашения. Проанализирован ряд критериев, позволяющих оценить состояние государственного долга Украины: отношение долга страны к ВВП, долю внешнего и внутреннего долга в общей сумме задолженности, динамику погашений государства и заимствований. Рассмотрены источники погашения и обслуживания государственного долга.

Ключевые слова: долг, государственный долг, внешний долг, внутренний долг, долговая безопасность, источники погашения долга.

Voloshanyuk N.V., Mavdryk O.O. STATE DEBT OF UKRAINE AND ITS REPAYMENT

This article is devoted to the study of the nature, condition and dynamics of state debt of Ukraine and possible ways of its repayment. The article analyzes a number of criteria that make possible to assess the state of public debt of Ukraine: the ratio of public debt to GDP ratio, the share of external and internal debt in total debt, dynamics of debt repayments. The study also examines the source of repayment and servicing of public debt.

Keywords: debt, national debt, external debt, internal debt, debt safety, sources of repayment debt.

Постановка проблеми. У сучасних умовах однією з найважливіших проблем державних фінансів виступає державний борг, який протягом останніх років неспинно зростає. Це вимагає пошуку нових способів управління державним боргом задля його оптимізації. В Україні обсяги державного боргу свідчать про загострення боргової безпеки держави, тому питання управління державним боргом набувають усе більшої актуальності, що викликано складною економічною ситуацією, в якій сьогодні опинилась країна [1, с. 39].

Дефіцит державного бюджету, залучення і використання позик для його покриття призвели до формування державного боргу в Україні. Великі розміри боргу, а також, відповідно, зростання витрат на його обслуговування зумовлюють необхідність розв'язання проблеми державного боргу, а відтак, і пошуку шляхів удосконалення механізму управління ним. Як переконує досвід багатьох країн, чим обтяжливішим стає для держави нагромаджений зовнішній і внутрішній борг, тим активніше входить його обслуговування у взаємодію з функціонуванням економіки та її фінансової системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох учених, управління державним боргом розглядають як із точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Особливої уваги заслуговують праці західних учених: Д. Рікардо, Р. Барро, Дж. Кейнса, Д. Бьюкенена, Р. Девіса, Ф. Фрідмана, Р. Масгрейв, Ш. Планкарта. Теоретичним і практичним питанням

державного боргу присвячено роботи українських дослідників: Р. Касьяненко, В. Козюка, В. Андрущенко, Т. Вахненко, О. Плотнікова, Я. Онищук, В. Геєця, Є. Новицького та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне наявним науковим напрацюванням, подальшого дослідження потребують проблеми, що виникають під час управління державною заборгованістю в Україні та її погашенням, оскільки поглиблений аналіз проблем дасть змогу знайти шляхи їх вирішення.

Мета статті полягає у вивченні стану державного боргу України та можливих шляхів його погашення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний борг у всіх країнах, у тому числі й в Україні, – основне джерело фінансування дефіциту бюджету (як державного, так і місцевих). Крім того, державні позики можуть розміщуватися і для фінансування цільових проектів на рівні держави або регіонів. Важливо знайти способи ефективного управління державним боргом, особливо в кризовий період [1, с. 39].

Перш ніж дослідити проблему витрат на обслуговування внутрішнього та зовнішнього державного боргу, доцільно визначити саме поняття «державний борг». В Україні законодавчо державний борг визначається Бюджетним кодексом (ст. 2) як загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення [2].

М. Карлін наводить таке визначення поняття «державний борг»: «Державний борг – це сукупність

усіх боргових зобов'язань держави перед своїми кредиторами» [3, с. 55].

На думку В. Федосова, «державний борг – сума всіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами, а також відсотків за ними (включаючи гарантії за кредитами, що надаються іноземними позичальниками державним підприємствам)» [4, с. 228].

За словами Ю. Воробйова, «державний борг слід розглядати як борг безпосередньо держави, її органів, установ, організацій та борг, що утворюється економічними суб'єктами країни, за якими держава надала гарантії або не надала гарантії, але вимушена нести відповідний тягар, бо відмова від таких зобов'язань може нанести значні втрати усій соціально-економічній системі та загрожує фактичному існуванню держави» [5, с. 23–30].

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення, наведене Т.П. Вахненко: «Державний борг – це сума фінансових зобов'язань сектора загального державного управління, які мають форму договірних стосовно внутрішніх і зовнішніх кредиторів щодо відшкодування залучених коштів (одержаних товарів, виконаних робіт, наданих послуг) та виплати відсотків (чи без такої виплати)» [6, с. 8].

Наявність державного боргу, його розмір, розміщення і методи погашення прямо чи опосередковано впливають майже на всі сторони економічного життя країни. Це робить державний борг не просто засобом залучення коштів для фінансування державних потреб, але й важливим інструментом фінансової політики держави, неефективне використання якого може призвести до порушення стабільного функціонування економіки.

Якщо державний борг зростає швидше, ніж зростає валовий внутрішній продукт, то обслуговування державного боргу може здійснюватися і за рахунок накопичення і споживання, тобто за рахунок зниження життєвого рівня населення.

Для аналізу стану та структури державного боргу України розглянемо дані за останні п'ять років (табл. 1) [7]. Розмір державного та гарантованого державою боргу України має стійку тенденцію до зростання. У 2015 р. загальна його сума становила 1571765 млн. грн., що на 470932,3 млн. грн. більше, ніж на кінець попереднього року. Якщо ж порівнювати розмір державного боргу на початок та на кінець аналізованого періоду, то він зріс на 1139530 млн. грн.

Якщо в 2010–2013 рр. відношення боргу держави до ВВП не перевищувало гранично допустиме значення 60%, то в 2014 р. цей показник стрімко зріс до 78,3% проти 40,16% у попередньому році, а в 2015 р. – до 79,4%. Це свідчить про те, що рівень зовнішньої заборгованості України має тенденцію до збільшення.

Україна перебуває у стані критичної залежності від зовнішнього фінансування, адже рівень зовнішнього державного боргу щороку зростає і тиск на економіку України посилюється. Переважання зовнішньої заборгованості в структурі державного боргу несе в собі валютні ризики. Значні розміри гарантованого державою боргу спричиняють додаткові витрати у зв'язку з неплатоспроможністю позичальників. Слабкий розвиток ринку внутрішніх державних запозичень (тобто ринку державних цінних паперів) ускладнює залучення необхідного обсягу фінансових ресурсів і змушує вдаватися до зовнішніх позик [8, с. 33–34].

Для більш наглядного представлення подамо вищезазначені дані у вигляді графіка (рис. 1).

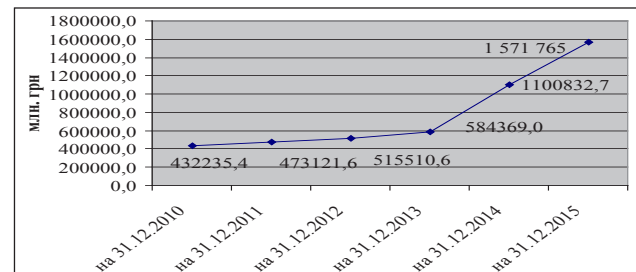

Рис. 1. Зростання державного та гарантованого боргу держави за 2010–2015 рр. [7]

Отже, протягом 2010–2013 рр. відбувається поступове зростання заборгованості держави, а з 2013 р. починається стрімке зростання боргу.

Якщо аналізувати структуру державного та гарантованого державою боргу в Україні, то слід відзначити перевагу в їх складі зовнішньої заборгованості (рис. 2).

Таким чином, бачимо, що в структурі державного боргу частка зовнішніх запозичень зменшувалась з 64,03% у 2010 р. до 51,39% у 2013 р., проте вже з 2014 р. знову розпочалося зростання частки зовнішніх запозичень. Щодо внутрішнього боргу, то з 2010

Таблиця 1

Аналіз динаміки державного боргу за 2010–2015 рр.

Дата	Державний та гарантований державою борг, млн. грн.	Зовнішній борг, млн. грн.	Зовнішній борг, % від заг. суми	Внутрішній борг, млн. грн.	Внутрішній борг, % від заг. суми	ВВП у фактичних цінах, млн. грн.	Приріст боргу, млн. грн.	Відношення держ. боргу до ВВП, %
на 31.12.2010	432235,4	276745,5	64,03	155489,8	35,97	1082569	115351,4	39,93
на 31.12.2011	473121,6	299413,9	63,28	173707,7	36,72	1302079	40886,2	36,34
на 31.12.2012	515510,6	308999,8	59,94	206510,7	40,06	1411238	42389,0	36,53
на 31.12.2013	584369,0	300280,9	51,39	284088,7	48,61	1454931	68858,4	40,16
на 31.12.2014	1100832,7	61196,6	55,59	488866,9	44,41	1566728	516463,7	70,26
на 31.12.2015	1 571 765	1 042 305	66,31	529460,0	33,69	1979458	470932,3	79,40

до 2013 р. відбувається зростання боргу з 35,97% до 48,61%, а з 2014 р. розпочинається поступовий спад внутрішнього боргу.

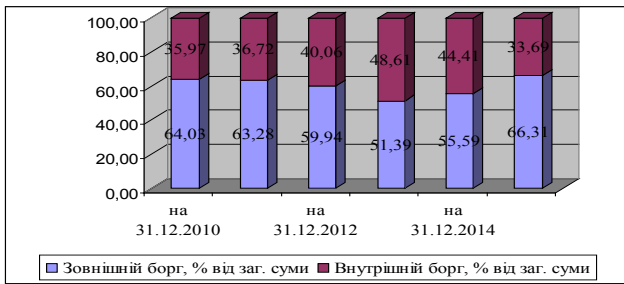

Рис. 2. Структура державного боргу, % [7]

Досліджуючи питання державного боргу та особливості управління ним, варто зазначити, що проблеми виникають не під час його абсолютного зростання, а тоді, коли держава втрачає платоспроможність, саме тому державний борг варто проаналізувати у співвідношенні із обсягами ВВП (рис. 3).

Отримані значення показника відношення державного боргу України до ВВП свідчать про стрімке зростання державного боргу з 2012 р. та майбутнє посилення боргової кризи за умов незмінної боргової політики держави. Основною причиною стрімкого приросту величини державного боргу є щорічне зростання дефіциту державного бюджету України.

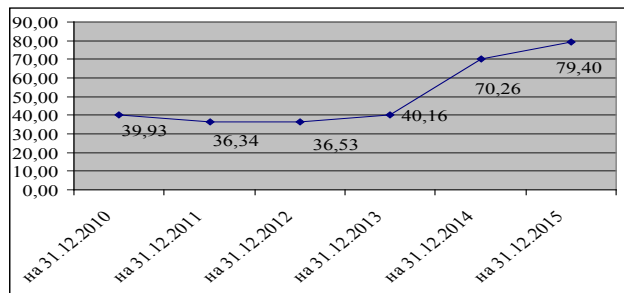

Рис. 3. Відношення державного боргу до ВВП, % [7]

Як бачимо, наприкінці 2015 р. обсяг державного боргу становить 79,4% ВВП України. Даний показник перевищує нормативний показник на 19,4%, адже у ст. 18 Бюджетного кодексу України міститься положення щодо граничного обсягу державного боргу, розмір основної суми якого не повинен перевищувати 60% фактичного річного обсягу валового внутрішнього продукту України [9].

Аналіз стану та структури державного боргу України дав змогу виявити тенденції зростання його обсягів. Упродовж аналізованого періоду розмір державного боргу України динамічно змінювався, що обумовлюється загальними чинниками розвитку економіки. У структурі державного боргу існує чітка тенденція до переважання зовнішнього боргу над внутрішнім та державного боргу над державним гарантованим боргом.

Обслуговування державного боргу включає сукупні платежі за державними зобов'язаннями перед кредиторами щодо сплати відсотків, комісійних та штрафних платежів. Дані платежі здійснюються з державного бюджету України у вигляді видатків, які здійснюються за рахунок коштів загального фонду бюджету. Сума коштів державного бюджету, необхідних для погашення та обслуговування державного боргу на рік, визначається і затверджується Законом

України про Державний бюджет України на відповідний рік [10, с. 115].

Для оцінки ситуації, яка склалася із погашенням державного боргу, розглянемо рис. 4, де відображено динаміку погашення боргу та державних запозичень. Варто відзначити, що величина запозичень перевищує величину погашення державного боргу.

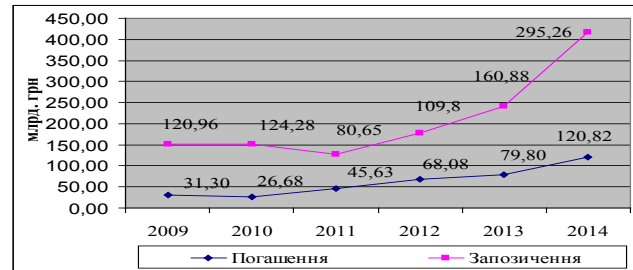

Рис. 4. Обсяги державних запозичень та виплат на погашення державного боргу, млрд. грн. [11]

Як видно з рис. 4, протягом даного періоду спостерігається значне переважання суми державних запозичень над сумою погашення державного боргу.

Міністерство фінансів оприлюднило Програму управління державним боргом на 2016 р., згідно з якою загальні виплати за державним боргом, що мають бути здійснені в 2016 р. за рахунок коштів держбюджету, оцінюються на рівні 234 260,2 млн. грн., з яких 79,8%, або 186 845,4 млн. грн. – виплати за внутрішнім боргом та 20,2%, або 47 414,8 млн. грн. становлять виплати за зовнішнім боргом. У 2016 р. обсяг платежів із погашення державного боргу становить 135 203,9 млн. грн., з яких 121 323,7 млн. грн., або 89,7%, становлять зобов'язання за внутрішнім боргом, а 13 880,2 млн. грн., або 10,3%, – зобов'язання за зовнішнім боргом. Обсяг платежів з обслуговування державного боргу на 2016 р. прогнозується в сумі 99 056,3 млн. грн. [11, с. 2].

Основними джерелами погашення та обслуговування державного боргу можуть бути:

- кошти, передбачені у державному бюджеті на погашення та обслуговування державного боргу відповідно до Закону про державний бюджет України на поточний рік;
- кошти, які надійшли від приватизації державного майна;
- внутрішні і зовнішні державні запозичення;
- золотовалютні резерви держави тощо [12, с. 569].

Щоб вирішити проблему зростання обсягів державного боргу України та подолати спричинені цим негативні наслідки, необхідно скоригувати боргову політику держави, зменшити обсяги видатків державного бюджету, під час залучення коштів використовувати їх для розвитку економіки. Важливим є також скорочення обсягів дефіциту бюджету.

Висновки. В Україні і надалі прослідковується динаміка до зростання державного боргу, як внутрішнього, так і зовнішнього, відповідно, зростає і навантаження на економіку, адже збільшуються видатки на його обслуговування та погашення. Це свідчить про недостатньо ефективну боргову політику держави. Нарощення державного боргу уповільнює розвиток національної економіки.

Отже, як бачимо, існує потреба у проведенні заходів щодо зменшення державного боргу, його оптимізації. Для того щоб оптимізувати державний борг, доцільно забезпечити його реструктуризацію та концентрацію на внутрішні кредитні ресурси й довгострокові позики з фіксованими відсотковими ставками. Важливим також є дотримання оптимальних рівнів

заборгованості щодо ВВП та використання позик держави для розвитку національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борисюк О. Шляхи оптимізації державного боргу в сучасних умовах / О. Борисюк // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2015. – Вип. 1. – С. 39–43.
2. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 50–51. – Ст. 572 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Карлін М.І. Державні фінанси України : [навч. посіб.] / М.І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 348 с.
4. Федосов В. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики / В. Федосов, Л. Гладченко // Финансовый риск. – 2009. – № 3. – С. 19–32.
5. Воробйов Ю.М. Державний борг та його вплив на соціально-економічний стан України в умовах світової фінансової кризи / Ю.М. Воробйов, О.І. Гриценко // Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 1. – С. 22–34.
6. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки / Т.П. Вахненко. – К. : Альтерпрес, 2000. – 152 с.
7. Фінансовий портал Міністерства фінансів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
8. Сімків Л.Є. Державний борг України: сучасний стан та основні тенденції / Л.Є. Сімків, Ю.Д. Лозяк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – С. 32–35.
9. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page2>.
10. Федорович І.М. Прогнозна оцінка та аналіз витрат на обслуговування державного боргу/ І.М. Федорович// Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 27. – С. 114–120.
11. Наказ Міністерства від 29.01.2016 № 27 «Про затвердження Програми управління державним боргом на 2016 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/view/nakaz-ministerstva-vid--pro-zatverzhennia-prohramy-upravlinnia-derzhavnym-borhom-na-rik?category=borg&subcategory=derzhavnij-borg>.
12. Бюджетна система : [підручник] / С. І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.

УДК 332.33

Гаража О.П.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами та кадастру
Харківського національного аграрного університету
імені В.В. Докучаєва*

ВИДИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто види ефективності в економіці управління земельними ресурсами. Встановлено, що наразі існує проблема у визначенні показників для нових видів ефективності. Визначено, що найбільш вивчена ефективність системи управління земельними ресурсами. Запропоновано узагальнюючу класифікацію існуючих видів ефективності управління земельними ресурсами. Обґрунтовано показники ефективності управління.

Ключові слова: економіка управління, система управління, земельний менеджмент, ефективність, види, землекористування.

Гаража Е.П. ВИДЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНЫМИ РЕСУРСАМИ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены виды эффективности в экономике управления земельными ресурсами. Установлено, что в настоящее время существует проблема в определении показателей для новых видов эффективности. Определено, что наиболее изучена эффективность системы управления земельными ресурсами. Предложена обобщающая классификация существующих видов эффективности управления земельными ресурсами. Обоснованы показатели эффективности управления.

Ключевые слова: экономика управления, система управления, земельный менеджмент, эффективность, виды, землепользование.

Garazha Y.P. TYPES OF EFFICIENCY IN THE LAND RESOURCES MANAGEMENT SYSTEM OF UKRAINE

The types of efficiency in Economics of land resources management are discussed in the article. Nowadays, there is a problem in the definition of indicators for new types of efficiency. It has been determined that the most studied efficiency of land resources management system. A generalizing classification of existing efficient types of land resources management is proposed. Indicators of land management efficiency are substantiated.

Keywords: economy management, management system, land management, efficiency, types, land tenure.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки управлінська діяльність стосовно використання земельних ресурсів впливає на кінцеві результати господарського процесу не тільки цілої держави, але й кожного окремо взятого підприємства. Динамічність економічної системи спонукає до постійного вдосконалення та адаптації управлінської діяльності до умов виробництва, конкурентного середовища, потреб споживачів та землекористувачів, земельних відносин та ринку землі.

Управління земельними ресурсами як система організації народногосподарського використання землі є головною умовою ефективної і продуктив-

ної діяльності не тільки галузей національної економіки, але й окремих підприємств. Управління земельними ресурсами на рівні окремої господарської одиниці трансформується в земельний менеджмент. Така трансформація визнана світовою спільнотою вчених – управлінців та економістів. Як і будь-яка діяльність, управління потребує всебічної оцінки і визначення рівня ефективності. Теоретична розробка ефективності системи управління земельними ресурсами має певні доробки, але потребує узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові роботи стосовно дослідження управління земельними